

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 17 (30)

Суми – 2019

**SECTION 3
COMMERCIAL LAW;
ECONOMIC AND PROCEDURAL LAW**

**СЕКЦІЯ 3
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО;
ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i17.p:47>

**НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ БЕЗМИТНОЇ
ТОРГІВЛІ**

*Хома Валерій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу удосконалення протидії митним правопорушенням
Науково-дослідного центру митної справи
Науково-дослідного інституту фіскальної політики
Університету державної фіскальної служби України*

Стаття присвячена дослідженню особливостей національного правового регулювання сфери безмитної торгівлі аналізу поняття режиму безмитної торгівлі, законодавчих особливостей застосування правової термінології щодо порядку реалізації товарів у магазинах безмитної торгівлі, а також запропоновано шляхи удосконалення системи правового регулювання у цій сфері.

Національна система правового регулювання сфери безмитної торгівлі є невід'ємною частиною системи правового регулювання у сфері реалізації державної митної політики. Остання у свою чергу засобами державної митної справи покликана захищати національні інтереси, забезпечувати митну безпеку, визначати засади регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, забезпечувати розвиток вітчизняної економіки та її інтеграцію у світову.

З огляду на вагомість нормативно-правового регулювання будь якої сфери суспільно-економічного життя, у т.ч. митної сфери, до якості законодавства висуваються надзвичайно високі вимоги. Це також стосується якості норм, що регулюють діяльність, пов'язану з реалізацією товарів за умовами режиму безмитної торгівлі. Дослідженні особливості національного правового регулювання сфери безмитної торгівлі та аналіз поняття режиму безмитної торгівлі, законодавчих особливостей застосування правової термінології щодо порядку реалізації товарів у магазинах безмитної торгівлі вказують на наявність суперечностей та неузгодженостей у формулюваннях відповідних положень статей МК України. У статті обґрунтовуються окремі пропозиції щодо вдосконалення національної системи правового регулювання сфери безмитної торгівлі шляхом, аналізу якості формалізованих у Митному кодексі України норм права, а також виявлення колізій, протиріч та доцільності застосування тих чи інших формулювань при законодавчому визначенні понятійного апарату у цій сфері.

Вбачається, що вдосконалення системи правового регулювання цієї сфери може торкатись визначення засадничих змін щодо вилучення з національного митного законодавства поняття «митний режим» та перехід до європейського розуміння змісту поняття «митні процедури». Або залишення поняття «митний режим» із виправленням змістовних та технічних помилок у відповідних положеннях гл. 22 МК України, щодо митного режиму безмитної торгівлі.

Ключові слова: правове регулювання, правовий режим, безмитна торгівля, магазин безмитної торгівлі.

Khoma Val. O. National peculiarities of Law regulation in the field of Duty-free trade. The article is devoted to the researching of peculiarities of national law regulation in the field of duty-free trade. Moreover, the article is devoted to the analysis of concept of “duty-free trade regime”, legislative peculiarities of implementing of law terminology on the order of sale of goods in duty-free shops. The ways of improving of law regulation system in this field are suggested.

National system of law regulation in the field of duty-free trade is included into the system of law regulation in the field of implementing of State Customs Policy. The State Customs Policy is called to defend national interests, to provide Customs Security, to determine the principles of foreign trade regulation and protection of domestic market, to provide development of national economy and its integration into world economy with the State Customs Affairs means.

Extremely high requirements are stated to quality of legislation in any field of social and economical life including Customs Field as normative and law regulation is very important. This statement is equal to quality of norms by which activity on duty-free sale is regulated. Peculiarities of national law regulation in the field of duty-free trade are researched. The analysis of concept of “duty-free trade regime” has done. Legislative peculiarities of implementing of law terminology on the order of sale of goods in duty-free shops demonstrate contradictions and inconsistencies in formulating of appropriate statements of Customs Code of Ukraine.

Detached suggestions on improving of national system of law regulation in the field of duty-free trade are grounded in the article on the base of analysis of Customs Code of Ukraine statements quality and as a result of determining of law collisions and contradictions, and also of expediency of implementing some formulation of concept apparatus in this field.

It is suggested to improve the system of law regulation in the field of duty-free trade in the way of identifying principle changes on removal of the concept of “customs regime” from national Customs legislation and implementing of the concept of “customs procedures” according to European approach. Other way of improving of the system of law regulation in the field of duty-free trade is current using the concept of “customs regime” with the appropriate correcting meaningful and technical errors in the Chapter 22 of Customs Code of Ukraine.

Keywords: law regulation, law regime, duty-free trade, duty-free shop.

Постановка проблеми. Національна система правового регулювання сфери безмитної торгівлі є невід'ємною частиною системи правового регулювання у сфері реалізації державної митної політики. Остання у свою чергу засобами державної митної справи покликана захищати національні інтереси, забезпечувати митну безпеку, визначати засади регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, забезпечувати розвиток вітчизняної економіки та її інтеграцію у світову. Основні засади державної митної політики та митної справи визначаються Митним Кодексом України законами України, актами міжнародного законодавства, ратифікованими Верховною Радою України, підзаконними нормативно-правовими актами тощо. З огляду на вагомість нормативно-правового регулювання будь якої сфери суспільно-економічного життя, у т.ч. митної сфери, до якості законодавства висуваються надзвичайно високі вимоги. Це також стосується якості норм, що регулюють діяльність, пов'язану з реалізацією товарів за умовами режиму безмитної торгівлі.

Тому актуальності набуває постійний моніторинг стану правового регулювання безмитної торгівлі на відповідність стану розвитку суспільних відносин та задля їх вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сфера митних режимів та режиму безмитної торгівлі досліджувалась вченими економістами та юристами такими як І.Г. Бережнюк, Є.В. Додін, Л.М. Дорофєєва, А.А. Дубініна, О.І. Зельніченко, В.О. Котюк, Ю.Д. Кунєв, М.В. Мельник, Н.В. Осадча, П.В. Пашко, С.В. Сорочина, В.В. Ченцов, Д.В. Приймаченко, В.І. Царенко та інші. Проте, науковці, відповідно до спрямованості своїх напрацювань, більш зосереджувались на дослідженні митних режимів, і лише в межах цих досліджень торкалися теми безмитної торгівлі.

Постановка завдання. Метою даної статті обґрунтування окремих пропозицій щодо вдосконалення національної системи правового регулювання сфери безмитної торгівлі шляхом, аналізу якості формалізованих у Митному кодексі України норм права, а також виявлення колізій, протиріч та доцільності застосування тих чи інших

формулювань при законодавчому визначенні понятійного апарату.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отож, розглядаючи МК України як основне, базове, комплексне джерело правового регулювання усіх питань державної митної справи необхідно зауважити, що особливістю правового регулювання безмитної торгівлі є наявність у кодексі двох значних взаємопов'язаних блоків законодавчих положень, одні з яких розміщені у главі 22 «Безмитна торгівля» а інші у главі 60 «Відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі» [1].

Зауважимо, що глава 22 «Безмитна торгівля» є частиною Розділу V Митні режими, а глава 60 «Відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі» Розділу XV Здійснення органами доходів і зборів контролю за окремими видами діяльності підприємств. Поряд з тим, що буде зрозуміло, з подальшого дослідження, розділення положень стосовно сфери діяльності магазинів безмитної торгівлі по двох різних за призначенням з огляду правового регулювання розділах викликає ряд критичних зауважень щодо доцільності такого поділення. А також критичні зауваження щодо доцільності виокремлення такого митного режиму як «безмитна торгівля».

Доречно буде зауважити, що у попередній редакції (2002 р.) Митного кодексу України [2] застосовувалось таке формулювання назви цього митного режиму як «магазин безмитної торгівлі». Як буде висвітлено нижче у текстах статей чинного МК України, зокрема і щодо безмитної торгівлі, законодавець доволі вільно, без особливого обґрунтування відноситься до застосування термінології. Це проглядається і в назві розділу і в формулюванні дефініцій тощо. Хоча окремі вчені висловлюють думку, що переміна назви режиму «магазину безмитної торгівлі» у Митному кодексі в редакції 2002 р. на режим «безмитної торгівлі» у Митному кодексі України в редакції 2012 року були внесені для приведення у відповідність до вимог міжнародних актів [3 С. 31,39], зокрема Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Київська конвенція). Проте така думка викликає зауваження. Щодо формулювання «митний режим» загалом та зокрема при застосуванні його до «безмитної торгівлі», то у європейському законодавстві взагалі відсутнє поняття митного режиму, натомість застосовується термін «митні процедури». Щоб надати вигляд адаптації та відповідності вітчизняного митного законодавства європейському до цікавої техніки вдалися перекладачі на англійську мову чинного Митного кодексу України, переклавши Розділ V «Митні

режими» як «Title V «Customs procedures», хоча поняття режиму і процедури не являються повністю тотожними [4. С. 149- 153]. На вітчизняну особливість застосування термінології вказує А.А. Дубініна, яка вважає, що процес переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України здійснюється за певною процедурою, яку в українському законодавстві назвали «митним режимом» [5] Поряд з тим Ю.Д. Кунев вказує, що у міжнародних документах застосовуються такі терміни як «митні формальності» (Міжнародна конвенція про спрощення митних формальностей, 1924); «митна система», «митне законодавство», «митні техніки» (Конвенція про створення Ради митного співробітництва, 1950); «митна процедура» (Київська конвенція 1973, 1999 рр.). Також цей авторитетний дослідник наголошує та обґрунтовано доводить те, що у вітчизняному митному законодавстві помилково розуміється поняття «митна процедура» та порушується співвідношення понять «митний режим» і «митна процедура». [6]. На те, що митний режим за змістом є митними процедурами опосередковано вказує національне поняття митного режиму. Так у п. 25 ст.4 МК України де визначено, що «митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів...» (далі по тексту). Якщо відкинути термінологічні нашарування, визначення сутності митного режиму, зводиться, в першу чергу, до митної процедури, а вже далі, як похідні елементи визначає їх правовий статус, умови оподаткування та їх використання після митного оформлення. Тобто бачимо, що основні заходи в межах цього режиму зводяться до здійснення митних процедур. На переважно процедурний характер змісту того, що названо митним режимом безмитної торгівлі вказує, найбільш об'ємна за текстом та нормативними положеннями серед інших статей глави 22 МК України, стаття 143. Особливості здійснення митного контролю товарів, що постачаються магазинами безмитної торгівлі на повітряні, водні або залізничні транспортні засоби комерційного призначення, які виконують міжнародні рейси, для реалізації пасажиром цих рейсів. Аналіз положень цієї статті свідчить про те, що за змістом вона має відноситись до глави 60 «Відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі». Також, якщо співставити зміст понять митна процедура (п.21 ст. 4), митне оформлення (п.23 ст. 4) та митний контроль (п.24 ст. 4) перерахувати комплекс усіх дій в їх межах здійснення митних процедур, митного оформлення та митного контролю, то стане

очевидним необхідність запровадження поняття митний режим не привносить нічого іншого чи нового у комплекс цих дій, а є лише непотрібною надбудовою та втрачає актуальність.

Якщо ж слідувати можливості залишення у національному митному законодавстві поняття митного режиму, так як його вилучення поки, що не знаходить підтримки у суб'єктів законодавчої ініціативи, то необхідно хоча б виправити наявні недоречності. Нажаль, подальший аналіз формулювань положень чинного МК України виявляє їх низьку текстуальну якість, зокрема такі нарікання викликають статті, що стосуються митних режимів. Так у статті 70. Види митних режимів, що відноситься до глави 12. Загальні положення щодо митних режимів текст носить вже аж занадто узагальнюючий, або спрощений, без сутнісного змісту характер, на противагу тому, що сформулювала дефініція має містити основні ознаки об'єкта, що визначається. Зокрема п.1 цієї статі сформульовано так: «З метою застосування законодавства України з питань державної митної справи запроваджуються такі митні режими...» далі подається перелік режимів. Необхідно зазначити, що метою запровадження тих чи інших правових режимі у т.ч. митних режимів, не може бути застосування законодавства. Чому? Тому, що правовий режим і є формою застосування законодавства, а тому напрошується таке пояснення цього формулювання кодексу: «Митні режими (які є формою застосування законодавства) вводяться з метою застосування законодавства». Така тавтологія позбавляє змісту це формулювання статі кодексу. Адже митний режим як і інші правові режими є інструментом, або засобом правового регулювання суспільних відносин. Правовий режим означає і визначає умови, порядок або правила функціонування об'єктів, які поміщають у ці умови (вданому випадку магазини безмитної торгівлі), а також умови, порядок та правила функціонування суб'єктів, що забезпечують такі умови від імені держави, визначає та встановлює їх правовий статус (вданому випадку це органи доходів і зборів, в т.ч. митниці). Магазины безмитної торгівлі (суб'єкти господарювання) уже як суб'єкти правовідносин зобов'язані реалізують свої права та обов'язки на умовах та за правилами визначеними правовим режимом. Саме таке змістовне наповнення митного режиму, зокрема режиму безмитної торгівлі мало би бути зафіксоване у законодавстві. У такому випадку воно б корелювалось з визначенням терміну режим у Юридичній енциклопедії. У цьому виданні вказується на те, що вживаний термін має іншомовне походження від французького слова *regime* - порядок,, а те у свою чергу походить від

латинського *regimen* – управління, керівництво [7, С. 456]. Тобто режим вводиться для кращого управління, регулювання відповідними відносинами, процесами, звичайно ж, на підставі законодавства, але не для застосування законодавства, або кращого застосування законодавства. Загалом теоретики права визначають правовий режим як особливий правовий порядок, що запроваджується, а також як визначені умови функціонування та правовий статус суб'єктів, що вступають у суспільні відносини у тих чи інших сферах суспільного життя (прикордонний режим, митний режим, режим у місцях позбавлення волі тощо). З урахуванням вище означеного ст. 70 Митного кодексу України більш коректно було б записати у такій редакції: «З метою визначення митної процедури, умов та порядку переміщення товарів через митний кордон України, визначення їх правового статусу, умов оподаткування та їх використання після митного оформлення встановлюються такі митні режими:...» і далі по тексту. Застосування такого або подібного формулювання дасть змогу корелювати зміст ст. 70 зі змістом відповідного положення ст. 4 МК України.

Просуваючись у дослідженні структурних елементів МК України через призму оцінки особливостей реалізації митного режиму безмитної торгівлі та здійснення митної справи у сфері діяльності магазинів безмитної торгівлі в Україні, зосередимо увагу на важливій у цій сфері регулювання частині кодексу, а саме на главі 22 «Безмитна торгівля». Визначальною у цій главі є стаття 140 «Митний режим безмитної торгівлі», так як у ній сформульовано дефініцію, поняття «безмитної торгівлі». Зокрема визначено, що безмитна торгівля є митним режимом, відповідно до якого товари, не призначені для вільного обігу на митній території України, знаходяться та реалізуються для вивезення за межі митної території України під митним контролем у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України, відкритих для міжнародного сполучення, та на повітряних, водних або залізничних транспортних засобах комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, установленними на імпорт та експорт таких товарів, та без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також без проведення заходів офіційного контролю.

Зауважимо, що при текстуальному аналізі цієї статі виникають зауваження, як до формулювань так і до відповідності цих формулювань реальному

статну суспільних відносин. Як зазначено, безмитна торгівля – це один із митних режимів, який встановлює митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус тощо. Вбачається, що формулювання, закріплене у МК України, є дещо спірним, адже безмитна торгівля – це, у першу чергу, вид діяльності, різновид торгівлі, що здійснюється за спеціальним дозволом держави і без справляння мита. Саме так визначається безмитна торгівля у законодавстві Канади [8] та інших країн. Проте, як бачимо у вказаній редакції статі порушується загальноприйнята побудова вираження думки засобами української мови, за властивим їй взаємним розміщенням членів речення при певній смисловій структурі висловлювання, що зумовлене граматичною будовою мови, закріплене літературною традицією, таке, що відштовхується від опису основної категорії, про яку ведеться мова [9, С. 146]. Тобто у даному випадку така послідовність побудови речення дещо порушена і записано, що «безмитна торгівля» – це є режим, тоді коли безмитна торгівля це є торгівля (як діяльність) товарами, що умовно звільненні від сплати мита. Тому словосполучення «безмитна торгівля» можна розглядати лише в межах митного законодавства і лише як некоректну власну назву одного із митних режимів, на формулювання якого вплинув професійний сленг митників (це, до речі, проявляється і в ряді інших формулювань митного законодавства). Тому вважаємо, що більш доцільно застосувати спеціальну назву «митний режим безмитної торгівлі», яка краще відображає зміст цього поняття. Саме таку назву має ст.140 МК

України. Логічно, що таку назву варто застосувати і до Глави 22 Кодексу у статтях, якої 16 разів застосовується формулювання «митний режим безмитної торгівлі», хоча у ст. 145 двічі застосовано формулювання «режим безмитної торгівлі» без слова митний. Скоріш за все це можливо розцінити як довільне відношення до одноманітності застосованих формулювань. Проте такі редагування будуть доречні, якщо вдосконалити наявну структуру чинного Митного кодексу України, де прижилось поняття митного режиму на відміну від поняття митної процедури за прикладом європейського законодавства, про що говорилось вище.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, дослідженні особливості національного правового регулювання сфери безмитної торгівлі аналізу поняття режиму безмитної торгівлі, законодавчих особливостей застосування правової термінології щодо порядку реалізації товарів у магазинах безмитної торгівлі вказують на наявність суперечностей та неузгодженостей у формулюваннях відповідних положень статей МК України. Вбачається, що вдосконалення системи правового регулювання цієї сфери має торкатись визначення засадничих змін щодо вилучення з національного митного законодавства поняття «митний режим» та перехід до європейського розуміння змісту поняття «митні процедури». Або залишення поняття «митний режим» із виправленням змістовних та технічних помилок у відповідних положеннях гл. 22 МК України, щодо митного режиму безмитної торгівлі.

Література:

1. Митний кодекс України [Електронний ресурс] : закон [прийнято Верховною Радою України 13.03.2012 № 4495-VI] // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Митний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 25 серп. 2011 р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011 – 168 с.
3. Осадча Н.В. Митні режими як інструмент упровадження митної політики // Економічний вісник Донбасу № 1 (15), 2009 С.30-40
4. Царенко В.І. Хома В.О. Митні процедури: ознаки та поняття. Порівняльно-аналітичне право № 3, 2014 С. 149- 153
5. Дубініна А.А., Сорокіна С.В., Зельніченко О.І. Митна справа. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с.
6. Кунев Ю.Д., Баязітов Л.Р. Визначення сутності та змісту основних митно-правового понять: «митна процедура» // Вісник АМСУ. Серія: “Право”, № 2 (13), 2014 С.7-23
7. Юридична енциклопедія : в 6-и т. : юридические статьи / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) [та ін.] ; НАН України. – К.: Укр. енциклопедія, 2003. – Т. 5. П-С. – 736 с.
8. Duty Free Shop Regulations (SOR/86-1072). URL : <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-86-1072/FullText.html>
9. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Видавництво Каравела, Львів, 2005, С.245.